

Кыздарбекова А.С.*
«Аудит және бақылау»
ББ 2-курс докторанты
Эл-Фараби атындағы
Қазақ Ұлттық Университеті
Алматы қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: aseta_ks@mail.ru
ORCID: 0000-0002-3923-8484

Оралбаева Ж.З.
экономика ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор
Эл-Фараби атындағы
Қазақ Ұлттық Университеті
Алматы қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: oralbaeva_zhanar@mail.ru
ORCID: 0000-0003-0817-5756

Нурлихина Г.Б.
экономика ғылымдарының докторы,
профессор
Алматы гуманитарлы-экономикалық
университеті
Алматы қ., Қазақстан Республикасы
E-mail: gnurlihina@mail.ru
ORCID: 0000-0003-2134-3523

ҰЙЫМДАРДЫҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУЫН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДЕ ҚАРЖЫЛЫҚ ЕСЕПТІЛІКТІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІНЕ АУДИТ ЖҮРГІЗУ ӘДІСТЕМЕСІ

Аңдатпа: Тұрақты даму мақсаттарын қамтамасыз ету мәселесі бүгінгі күні экономиканың жеке секторларындағы ұйымдар шеңберінде өте өзекті болып отыр. Осы тұжырымдаманың үш негізгі аспектісі, яғни экологиялық, әлеуметтік және экономикалық аспектілер арасындағы теңестікті сақтау ұйым қызметінің маңызды бағытына айналуда.

Тұрақты даму тұжырымдамасының негізгі бағыттарының бірі өнеркәсіптік ұйымдардың қоршаған ортаға теріс әсеріне қатысты ақпараттық ашықтықты, сондай-ақ мұндай әсерді азайту жөніндегі іс-шараларды қамтамасыз ету болып табылады. Өз кезегінде, тұрақты дамуға мүдделі барлық тараптардың ақпараттық қажеттіліктерінің ерекшелігі еліміздегі экологиялық аудитті дамыту мәселелерінің өзектілігін анықтайды.

Мақаланың мақсаты - ұйымдардың тұрақты дамуын жүзеге асыру аясында қаржылық есептіліктегі экологиялық мәселелерге аудит жүргізудің әдістемесін жетілдіру бойынша ұсыныстар беру.

Мақалада жалпы ғылыми және арнайы зерттеу әдістері қолданылады.

Жүргізілген зерттеу нәтижесінде ұйымдардың есептік ақпараттарына экологиялық аудитті ұйымдастыру негіздерін қалыптастыру бойынша әдістемелік ережелер дамытылды.

Экологиялық мәселелер көптеген ұйымдар үшін өте маңызды болады және қаржылық есептілікке айтарлықтай әсер етуі мүмкін. Осы мәселелер қаржылық есептілікті пайдаланушылар арасында үлкен қызығушылық тудырады. Егер экологиялық мәселелер субъекті үшін маңызды болса, осындай мәселелердің нәтижесінде қаржылық есептіліктегі фактілердің елеулі бұрмалану қаупі (оның ішінде жеткіліксіз ашылуы) болуы мүмкін. Мұндай жағдайларда аудитор қаржылық есептілікке аудит жүргізу кезінде экологиялық мәселелерге ерекше назар аударуы керек.

Түйін сөздер: тұрақты даму, экологиялық аудит, шығындар, экологиялық міндеттеме, экологиялық есеп.

■ Кіріспе

Егер БҰҰ-ның Тұрақты даму мақсаттары негізінде жаһандық күн тәртібіне жүгінетін болсақ, онда су ресурстарын ұтымды пайдалану (6-мақсат), жаһандық жылынуды бәсеңдету бойынша шаралар қабылдау (13-мақсат), шөлейттенумен күресу және орман ресурстарын тиімді басқару, жердің деградациясы мен биоәртүрлілікті жоғалту процесінің алдын алу

(15-мақсат) сияқты экологиялық мәселелердің жоғары маңыздылығын атап өтуге болады [1].

Қазіргі жағдайда ақпаратты пайдаланушылардың экологиялық бағдарланған деректерге деген қажеттілігінің айтарлықтай өсуі байқалады. Табиғатты қорғау іс-шаралары және ұйымдардың табиғи ресурстарды пайдалануы туралы ақпаратты ұсыну, сондай-ақ ұсынылған ақпараттың дұрыстығын бақылау жаһандық тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізу үшін үлкен маңызға ие болып отыр. Өйткені ұйымдар бір жағынан табиғи ресурстардың ірі тұтынушылары болып табылса, екінші жағынан - табиғатты қорғау іс-шараларын іске асыру үшін айтарлықтай қаражаттар бөледі. Осыған байланысты жүргізіліп жатқан табиғатты қорғау іс-шаралары туралы есептіліктің болуы мен оның ашықтығы маңызды аспект болып табылады. Экологиялық мәселелер туралы ашық ақпаратты ұсынудың маңыздылығы қаржы институттарының жаһандық серіктестігі (PCAF) аясындағы жұмыстармен расталады [2]. Сондықтан да, бүгінгі таңда қызметінде экологиялық аспектілері (атмосфераны ластау, су объектілеріне төгінділер, қалдықтар) бар ұйымдардың қаржы-шаруашылық өміріне және тиісінше олардың жария қаржылық есептілігіне ерекше назар аударылып отыр. Себебі ұйымдардың есептілігін оның рентабельділігі тұрғысынан ғана емес, сонымен қатар тұрақты даму тұжырымдамасында белгіленген қағидаларды сақтау тұрғысынан, оның ішінде ұйым қызметінің қоршаған ортаға әсері тұрғысынан да қарастыру және зерттеу қажеттіліктері туындауда.

Ұйымдар үшін қоршаған ортаның ластану фактісі олардың қаржы-шаруашылық қызметіне айтарлықтай әсер етіп, ал осы экологиялық проблемалар Қазақстан экономикасына зиян келтіріп отырғаны белгілі. Ranking.kz сайтының статистикасы бойынша 2017 жылдың басынан 2022 жылдың қыркүйегіне дейін Қазақстанда жыл сайын 1,1 мыңға жуық қылмыстық экологиялық құқық бұзушылық жасалды. Олардың саны жыл сайын азайып келе жатқанымен, олардың елге келтіретін қаржылық зияны артып келеді. Өткен жылы экологиялық бұзушылықтар Қазақстанға 5,3 млрд теңге шығын келтірді - бұл 2017 жылдан бергі рекордтық сома [3]. Соған байланысты тұрақты даму тұжырымдамасын іске асыруда қоршаған ортаны қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру тетіктері маңызды рөл атқарады. Оның міндеттерінің бірі өнеркәсіптік кәсіпорындардың қоршаған ортаға теріс әсеріне қатысты ақпараттық ашықтықты және мұндай әсерді төмендету жөніндегі іс-шараларды қамтамасыз ету болып табылады. Дегенмен, қазіргі уақытта экологиялық мәселелерге аудит жүргізуге жүйелі көзқарас жоқ. Нәтижесінде аудиттелетін субъектінің қызметінің экологиялық аспектілерінің олардың қаржылық есептіліктеріне әсерін толық және сенімді бағалау мүмкін емес. Осыған байланысты ұйымдардың қаржылық есептіліктеріндегі экологиялық мәселелерге аудит жүргізу мақсатында жүйелі әдістемені әзірлеу ерекше өзекті болып табылады.

Мақаланың ғылыми маңыздылығы ұйым қызметінің экологиялық құрамдас бөліктерін қаржылық есептілікке жалпы аудит жүргізу кезінде тексеру қажеттілігімен негізделуі болып табылады.

Зерттеу мақсаты - ұйымдардың тұрақты дамуын жүзеге асыру аясында қаржылық есептіліктегі экологиялық мәселелерге аудит жүргізудің әдістемесін жетілдіру бойынша ұсыныстар беру.

Гипотезасы. Мүдделі пайдаланушылардың ақпараттық қажеттіліктерін кеңейту ұйымдардың қызметтерінің экологиялық аспектілерін ашатын қаржылық есептілікті қалыптастыруға объективті қажеттілік туғызатындығына байланысты экологиялық аудит жүргізу тетіктерін қалыптастыру мәселелері туындайды. Бұл жағдай ғылыми қауымдастықтан есептік ақпараттарға экологиялық аудит жүргізудің әдістемелік негіздерін әзірлеуді талап етеді.

■ Әдебиетке шолу

Бүгінгі таңда аудиттің теориялық және тәжірибелік мәселесімен айналысатын ғалымдар өз зерттеулерінде оны тұрақты даму тұжырымдамасының құралы ретінде қайта қарау қажет екендігін негіздеуде [4; 5]. Барған сайын бизнесті әлеуметтенудіруге [6] және «жасылдандыруға» [7; 8], оның қоғамның тұрақты дамуы үшін жауапкершілігіне [9] көбірек көңіл бөлінуде.

Мақала тақырыбы ретінде алынған мәселеге зерттеу жүргізу үшін әдебиеттерге шолу жасау барысында қазіргі уақытта экологиялық аудитке екі негізгі көзқарас қалыптасқанын анықтадық. Ғалымдардың бір тобы экологиялық аудитті бухгалтерлік (қаржылық) есептілік аудитінің бір түрі ретінде қарастырса [10; 11; 12; 13], екінші тобы экологиялық аудитті аудиттің дербес түрі ретінде анықтайды [14; 15; 16]. Ал «Аудиторлық қызмет туралы» ҚР заңын экологиялық аудитпен байланысты қатынастарға қолдану мүмкін емес [17]. Біз ғалымдардың бірінші тобына қосыла отырып, экологиялық аудитті сөзсіз бухгалтерлік есеп мәліметтері мен қаржылық есептілік нысандарындағы ақпараттардың дұрыстығын тексеретін қаржылық аудитке жатқызуды қолдаймыз.

Экологиялық аудит жүргізу негізінде қоршаған ортаның ластануының есептілік көрсеткіштеріне әсерін бағалаудың жекелеген мәселелері көптеген авторлардың еңбектерінде қарастырылғаны белгілі. Мәселен, Мария Консуэло мен Пучета-Мартинестің зерттеулерінде айтылғандай, қаржыландырудың едәуір бөлігі қор нарығы арқылы тартылатын нарықтық экономикасы дамыған елдерде компаниялар экологиялық мәселелер туралы ақпаратты ашуға көбірек мүдделі. Бұл авторлардың пікірінше «компаниялар тұрақты даму мақсаттарына қол жеткізуге бағытталған жауапты шаруашылық жүргізуші субъектілердің беделін жақсартуға ұмтылады» [18].

А. Колк, П. Перего «қор нарығы дамымаған елдерде компаниялардың экологиялық мәселелері туралы толық және ашық ақпаратты ашуға деген ынтасы төмендейді. Сонымен қатар, экологиялық мәселелер туралы ақпаратты дайындау кезінде фирмаларды ынталандыруға саланың ерекшеліктері сияқты факторлар әсер етеді» [19] деп атап көрсеткен. Сондықтан, кәсіпорын қызметінің экологиялық құрамдас бөлігінің тиімділігін бақылау критерийлерін анықтауға авторлар ұсынған тәсілдер шаруашылық жүргізуші субъектілер үшін де өзекті болады, өйткені бұл ұйымдарға есеп жүйесімен интеграциялау арқылы экологиялық мәселелер бойынша есеп беру шығындарын азайтуға мүмкіндік береді және түсінікті ақпараттық негізді қамтамасыз етеді. Бірақ жүргізілген ғылыми зерттеулердің едәуір санына қарамастан, экологиялық аудит пен ұйымның тұрақты дамуының өзара байланысы мәселесі әлі күнге дейін өзекті болып отыр, ол осы мәселені одан әрі зерттеуді және жетілдіруді талап етеді.

■ Материалдар мен әдістер

Зерттеу барысында жалпы ғылыми және арнайы зерттеу әдістері, атап айтқанда: зерттеу нысанына кіретін белгілі бір мәселелер бойынша нормативтік-құқықтық актілерді, тұжырымдамаларды, талдамалық материалдарды және авторлардың көзқарастарын зерттеу кезінде логикалық әдістер (талдау, синтез, дедукция, индукция); экологиялық аудитті жүргізудің экономикалық аспектілерін есепке алу ерекшелігіне байланысты мәселелерді зерттеу барысында жүйелік талдау әдістері қолданылды.

■ Нәтижелер мен талқылаулар

Мемлекеттің әлеуметтік өмірінің тұрақты дамуы қағидатын басым бағыт ретінде іске асыру азаматтардың салауатты және қолайлы қоршаған ортаға конституциялық құқықтарын, сондай-ақ халықты қажетті экологиялық ақпаратпен қамтамасыз етуді көздейді.

Қоршаған ортаның жай-күйіне және халықтың денсаулығына ықтимал теріс әсер етуі мүмкін қызметтің жекелеген түрлеріне экологиялық бағалау рәсімдерінің, экологиялық бақылау мен рұқсат беру тәжірибесінің рөлі мен маңызы үнемі артып келеді.

«Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы» ҚР 2012 жылғы 6 қаңтардағы №527-ІҮ заңының 24-бабының (экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету) 2-тармағында ұйымдардың міндеті «5) шаруашылық және өзге де қызметтің теріс экологиялық зардаптарын жою» екендігі аталып өткен [20]. Демек, қазіргі экологиялық мәселелердің күрделілігі оларды зерделеуде аудиторлық тәсілді қолдануды қажет етеді.

ҚР халықаралық экологиялық қауіпсіздік жүйесіне интеграциялау, қоршаған ортаны қорғау және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану саласындағы ұлттық заңнаманың талаптарын күшейту міндеті ұйымдардың қаржылық есептіліктеріне аудит жүргізу кезінде экологиялық мәселелерге арналған бағыттың дамуын көрсетеді.

Экономикалық қауіпсіздіктің ішкі жүйесі ретінде экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету міндеттерін шешу ұйымдардың тұрақты дамуын қамтамасыз етудің кешенді мәселесінің бөлігі болып табылады. Осы мақалада ұйымның тұрақты дамуы деп оның қазіргі және болашақ ұрпақтың мүдделерін ескере отырып, үйлесімді оң өзгерістермен сипатталатын әлеуметтік-экологиялық, экономикалық жүйе ретінде жұмыс істеу режимі түсіндіріледі.

Кез келген ұйымның экономикалық қызметі қоршаған ортаға тікелей немесе жанама әсер ететін экологиялық кеңістікте жүзеге асырылады. Тұтастай алғанда мемлекеттің және атап айтқанда шаруашылық жүргізуші субъектінің тұрақты дамуын қамтамасыз ету үшін табиғи тепе-теңдікті сақтау, технологиялық процестердің энергия және ресурс сыйымдылығын төмендету, зиянды шығарындылар мен қалдықтар деңгейін бақылауды күшейту, үнемді өндіріс қағидаттарын қолдану және экологиялық стандарттарды сақтау мәселелерін зерделеу қажет.

Ұйымдар үшін қоршаған ортаның ластану фактісі ең алдымен табиғатты қорғау іс-шараларына қаржылық инвестициялар қажет болғандықтан олардың қаржы-шаруашылық қызметіне айтарлықтай әсер етеді.

Қазақстан Республикасында шаруашылық жүргізуші субъектілердің қоршаған ортаны қорғауға бағытталған шығындары 2022 жылы 444 млрд.теңгені, 2021 жылы 417 млрд.теңгені құраған. Оны келесі кесте мәліметтерінен көруге болады [21].

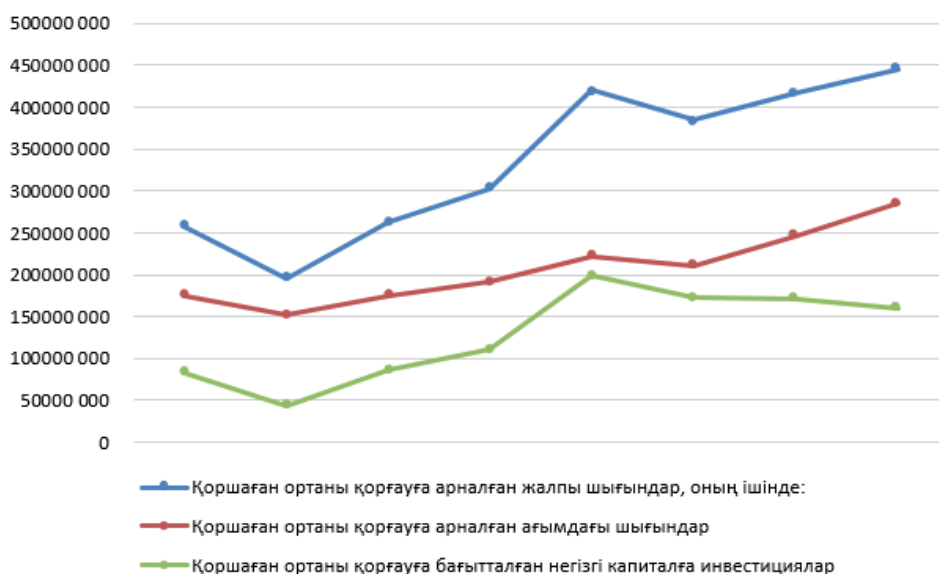
1-кесте. Өңірлер бойынша қоршаған ортаны қорғауға арналған шығындар

Өңірлер	2020 жыл, мың теңге	үлесі, %	2021 жыл, мың теңге	үлесі, %	2022 жыл, мың теңге	үлесі, %
Қазақстан Республикасы	384015734	100	416955575	100	444514269	100
Абай	2600586	0,68	3244786	0,78	5804267	1,31
Ақмола	63945393	16,65	18839038	4,52	19313971	4,34
Ақтөбе	38153904	9,94	59259824	14,21	44987100	10,12
Алматы	1472042	0,38	1814394	0,44	2096057	0,47
Атырау	43869542	11,42	76753130	18,41	100859822	22,69
Батыс Қазақстан	16593098	4,32	13014366	3,12	9678433	2,18
Жамбыл	12148355	3,16	58751671	14,09	26993650	6,07
Жетісу	925141	0,24	936822	0,22	993228	0,22

Өңірлер	2020 жыл, мың теңге	үлесі, %	2021 жыл, мың теңге	үлесі, %	2022 жыл, мың теңге	үлесі, %
Қарағанды	25663529	6,68	24173817	5,80	45973744	10,34
Қостанай	23327794	6,07	25046596	6,01	22624807	5,09
Қызылорда	16131739	4,20	4767423	1,14	3889222	0,87
Маңғыстау	16727282	4,36	13762285	3,30	13734770	3,09
Павлодар	40474833	10,54	38155928	9,15	37326905	8,40
Солтүстік Қазақстан	4328499	1,13	4924202	1,18	11771800	2,65
Түркістан	2768430	0,72	1948430	0,47	8544944	1,92
Ұлытау	8133856	2,12	12646350	3,03	12860844	2,89
Шығыс Қазақстан	36915932	9,61	36863495	8,84	33451971	7,53
Астана қаласы	17222878	4,48	8219235	1,97	16852108	3,79
Алматы қаласы	5060060	1,32	8893841	2,13	7519421	1,69
Шымкент қаласы	7552841	1,97	4939942	1,18	19237205	4,33

Дереккөз: [21] негізінде авторлармен құрастырылған

1-кесте деректерінен көріп отырғанымыздай, 2022 жылғы мәліметтер бойынша Атырау (22,7%), Қарағанды (10,3%), Ақтөбе (10,1%) облыстары табиғат қорғау қызметтеріне 191,8 млрд теңге бағыттаған, бұл қоршаған ортаны қорғауға жұмсалған шығындардың жалпы көлемінің 43,1% құрайды. Бұл осы аталған өңірлерде өнеркәсіптік ұйымдардың көп шоғырланғанымен түсіндіріледі.

1 - сурет. 2015-2022 жылдардағы қоршаған ортаны қорғау шығындарының динамикасы, млн. теңге
Дереккөз: [21] негізінде авторлармен құрастырылған

2022 жылы шығындардың жалпы көлеміндегі қоршаған ортаны қорғауға бағытталған негізгі капиталға салынған инвестициялардың үлесі 35,9%, ал ағымдағы шығындардың үлесі - 64,1% құраған.

Табиғатты қорғау шығындарының едәуір үлесін өнеркәсіптік ұйымдар жүзеге асыратыны белгілі. Осы қалыптасқан жағдайлардың себептерін анықтау үшін қоршаған ортаның жай-күйіне айтарлықтай әсер ететін жекелеген ұйымдардың немесе өндірістік кешендердің үлесімен өзара байланысты қоршаған ортаны қорғауға арналған шығындардың динамикасы мен құрылымын сипаттайтын тұтас ақпараттық жүйені құру ерекше маңызды болып табылады. Осылайша, бұл жағдай «қоршаған ортаны қорғау шығындары» деген бухгалтерлік есеп объектісінің нақты бар болуын көрсетеді. Сонымен қатар, ресми статистикада қоршаған ортаны қорғау шығындары туралы ақпарат бар, сондықтан да бухгалтерлік есепте қоршаған ортаны қорғау шығындарын тану және бағалау мәселелері туындап отыратыны белгілі.

Экологиялық көрсеткіштерді қаржылық есептілік нысандарына интеграциялау және нәтижесінде алынған ақпараттың арқасында табиғатты ұтымды пайдалану және табиғатты қорғау қызметі бойынша уақтылы басқарушылық шешімдер қабылдау қажеттілігі арта түсетінін атап өткен жөн. Сондықтан ақпараттық базаның осы блоктарының аудиті ұйым қызметінің экологиялық саласында қандай процестер жүріп жатқанының кепілі болып табылады.

Шаруашылық жүргізуші субъект қызметінің экологиялық аспектілеріне қатысты операциялар қаржылық және салық есептілігінің көрсеткіштеріне айтарлықтай әсер етуі мүмкін, олардың қатарына келесілерді жатқызуға болады:

- экологиялық заңнаманың кейбір нормаларын енгізу активтердің құнсыздануына және соның салдарынан олардың нақты құнын төмендету қажеттілігіне әкелуі мүмкін;
- экологиялық заңнама нормаларын сақтамау қалпына келтіру жұмыстарына, зиянды өтеуге, өтемақы төлеуге және басқа да шығындарды төлеуге қосымша қаржыландыруды талап етуі мүмкін;
- кейбір ұйымдарда (өндірістік кәсіпорындар, химиялық өндірушілер, қалдықтарды кәдеге жаратумен айналысатын кәсіпорындар және басқалар) олардың шаруашылық қызметіне байланысты экологиялық міндеттемелер туындауы мүмкін;
- экологиялық заңнаманың кейбір нормаларын сақтамау аудиттелетін ұйымның өз қызметін үздіксіз жалғастыру мүмкіндігіне әсер етуі мүмкін;
- егер экологиялық мәселелерге қатысты шығындарды жеткілікті сенімділікпен бағалау мүмкін болмаса, онда туындаған экологиялық міндеттемелер туралы ақпарат қаржылық есептілікке және т.б. ескертпелерде ашылады.

Осы есептіліктің дұрыстығы туралы пікір білдіру кезінде қателіктер қаупін азайту үшін аудитор аудит жүргізу әдістемесін қолдануы керек, соның арқасында, ең алдымен, аудиттелетін тұлғаның экологиялық активтері мен міндеттемелері туралы деректердің дұрыстығын анықтау үшін жеткілікті дәлелдер алуға болады. Бұған экологиялық аудитті жүргізудің заңнамалық белгіленген әдістемесін нақты сақтаған жағдайда ғана қол жеткізуге болады. Алайда, қазіргі уақытта мұндай әдістеменің болмауының нәтижесінде шаруашылық жүргізуші субъектінің қаржылық есептілігіне оның қызметінің экологиялық аспектілерінің әсерін толық көлемде шынайы бағалау мүмкін емес, бұл аудиторлық қорытындыда дұрыс емес пікір білдіруге әкелуі мүмкін.

Ұйым қызметінің экологиялық аспектілерінің аудиттелетін тұлғаның есептілігіне әсерін және оның елеулі бұрмалану қаупін экологиялық активтермен және міндеттемелермен операциялар аудитінің әдістемелерін жүзеге асыру нәтижесінде сенімді бағалауға болады.

Жүргізілген зерттеу және ұйымдардың қаржылық есептіліктеріне аудиторлық тексеру жүргізуді әдістемелік қамтамасыз етудің базистік ережелерін негіздеу бізге Қазақстан Республикасының ұйымдарының экологиялық мәселелеріне аудит жүргізу кезінде қажет деп санайтын кезеңдер бойынша тексеру әдістемесін әзірлеуге мүмкіндік берді.

2-кесте. Қаржылық есептіліктегі экологиялық аспектілерге аудит жүргізу кезеңдері бойынша тексеру әдістемесі

№	Кезеңдер	Тексеру рәсімдерінің мазмұны
1	Есептік ақпараттардағы экологиялық мәселелер аудитінің бастапқы кезеңі	есеп саясатын аудиторлық тексеру;
		ішкі бақылау жүйелерін аудиторлық тексеру;
2	Есептік ақпараттардағы экологиялық мәселелер аудитін жоспарлау	Циклдік және объектілік тәсілдерді қолдана отырып ұйымның негізгі экологиялық құжаттары бойынша ақпараттарды жинақтау, жалпылау және талдау
3	Экологиялық активтермен және міндеттемелермен операциялар аудитінің әдістемелері	Аудиторлық дәлелдемелерді алуда циклдік және объектілік тәсілді қолдану
4	Экологиялық активтермен және міндеттемелермен операциялар бойынша экологиялық мәселелер аудитінің соңғы кезеңі	Қорытындылар мен аудиторлық есепті ресімдеу

Дереккөз: авторлармен құрастырылған

Бірінші кезеңді іске асыру барысында аудитор ұйымның нормативтік актілерін, оның ішінде есеп саясаты мен ішкі бақылау жүйесі туралы ережені негізге алу қажет деп санаймыз.

Есеп саясатының аудиті заңнаманың талаптарына және аудиттелетін тұлғаның бухгалтерлік есеп жүйесінің құрылтай құжаттарына, ол жиынтығында қолданатын бастапқы құжаттар мен есептік тіркелімдерге сәйкестігін анықтау мақсатында қажет. Аудиттің осы кезеңінің ақпарат көздеріне есеп саясаты туралы бұйрық; есеп саясатын өзгертуге бұйрықтар; құжат айналымы кестесі; лауазымдық нұсқаулықтар; ұйымда әзірленген және пайдаланылатын бухгалтерлік есеп тіркелімдері бойынша есеп саясатына қосымшалар және т.б. жатады.

Аудитор аудиттелетін тұлғаның есеп саясатының келесі аспектілері туралы ақпарат алу қажет деп санаймыз:

- есеп саясатын дұрыс таңдау және қолдану;
- күрделі немесе әдеттегі емес есеп операцияларын есепке алудың толықтылығы;
- нормативтік талаптардың сәйкес келмеуіне немесе олардың болмауына байланысты оларға қатысты белгісіздік немесе түсініксіздік бар шаруашылық операцияларды көрсету кезінде есеп саясатының қағидаттарын қолдану;
- аудиттелетін тұлғаның есеп саясатындағы өзгерістердің себептері мен тиісті сипаты;
- қаржылық есептіліктегі маңызды ақпараттарды ашу.

Айта кетейік, біз ұйымдардың «Есеп саясатын» экологиялық активтер мен міндеттемелер және бухгалтерлік есеп жүйесіндегі табиғатты қорғау қызметін көрсетуге байланысты аспектілермен толықтыру қажеттілігін ұсынамыз. Осы ұсынысты ескере отырып, есеп саясатының аудитін экологиялық активтер мен міндеттемелер туралы ақпарат көрсетілуі тиіс есептілік көрсеткіштерін қалыптастырудың осындай бағыттары бойынша жүргізу қажет. Осылайша, есеп саясатының аудиті, оның мазмұнын зерделеу және талдау аудиторға аудиттелетін тұлғаны есепке алуды ұйымдастыру және жүргізу тәртібі, ол қолданатын бастапқы құжаттар мен есеп тіркелімдері бойынша заңнамаға және құрылтай құжаттарындағы талаптарға сәйкестігін анықтауға мүмкіндік береді деген қорытынды жасауға болады. Сондай-ақ, оның қызметінің келесі кезеңдерінде ерекше назар аудару керек экологиялық аспектілер анықталуы тиіс.

Кәсіпкерлік субъектісінің қызметі оның шаруашылық қызметінің тәуекелдерін барынша жоюға бағытталған ішкі бақылау жүйесімен қамтамасыз етілуге тиіс.

Ұйымның ішкі бақылау жүйесін бағалау кезінде аудиттелетін тұлғаның қызметінің ерекшелігімен, ауқымымен, оның бухгалтерлік есеп жүйесімен танысу керек деген қорытынды жасауға болады. Нәтижесінде аудиторлық ұйым аудит жүргізу кезінде оның сенімділігін

бағалау негізінде аудиттелетін тұлғаның ішкі бақылау жүйесіне сүйене алатынын шешеді. Осы кезеңдегі жұмыс нәтижелерінің деректерін аудитор барлық келесі кезеңдерде пайдаланады.

Екінші кезең - экологиялық активтер мен міндеттемелер бойынша операциялардың аудитін жоспарлау. Жоспарлау нәтижесінде жалпы стратегия әзірленеді және аудиторлық рәсімдердің күтілетін сипатын, мерзімдері мен көлемін ескере отырып, егжей-тегжейлі жоспар жасалады. Жоспар негізінен жүргізілген аудиттің тиімділігін анықтайды. Аудиттің осы кезеңінде бірінші кезеңді зерттеу нәтижесінде алынған ақпаратқа сүйену керек, сонымен қатар экологиялық мәселелердің маңыздылығын бағалау үшін басқа ақпарат көздерін зерттеу қажет.

Аудиттің осы бағыты бойынша аудитордың жұмыс құжатын талдау аудиттелетін тұлғаға арнайы тест сұрақтарының жасалатындығымен сипатталады.

Экологиялық активтермен және міндеттемелермен операциялар бойынша ұйымның экологиялық мәселелеріне аудит жүргізуді жоспарлаудың осы кезеңіндегі маңызды ақпарат көздерінің бірі ұйымның құрылтай құжаттары болып табылатындығын атап өту маңызды. Оларды шаруашылық жүргізуші субъектінің қызметі (лицензиялар, рұқсаттар және т.б.) бойынша құқықтық негізін белгілейтін құжаттармен бірге зерттеу табиғатты пайдалану немесе табиғатты қорғау қызметінің бар екендігін анықтауға мүмкіндік береді. Сонымен, экологиялық активтермен және міндеттемелермен операциялар бойынша циклдік және объектілік тәсілдер негізінде аудитті жоспарлау аудит жүргізу әдістемесін әзірлеуге негіз болып табылады. Бұл экологиялық активтер мен міндеттемелердің аудиттелетін тұлғаның қаржылық есептілігінің көрсеткіштеріне әсерін барынша сенімді бағалауға мүмкіндіктер береді.

Ұйымның қаржылық есептілігінің экологиялық мәселелеріне аудит жүргізудің үшінші кезеңін жүзеге асыру үшін аудиторлық дәлелдемелер алу көздеріне бастапқы құжаттар, аналитикалық және синтетикалық есепке алу тіркелімдері, қаржылық есептілік нысандарындағы деректер, бұрын жүргізілген экологиялық аудит нәтижесі туралы ақпараттар, экологиялық ортаны бақылау нәтижелері және т.б. алынады.

Алайда, шаруашылық жүргізуші субъектілердің есептілігінде экологиялық активтер мен міндеттемелер туралы қажетті егжей-тегжейлі ақпараттар жоқ екендігі белгілі. Бұл ұсынылған есептілік нысандарынан экологиялық көрсеткіштерді табуды қиындатады. Сондықтан бастапқы құжаттардан бастап қаржылық есептілік көрсеткіштеріне дейінгі экологиялық активтермен және міндеттемелермен операциялар аудитін жүзеге асырудың дәйектілігін негізді деп санаймыз.

Қаржылық есептіліктегі экологиялық аспектілерге аудит жүргізудің ұсынылған әдістемесі аудиттелетін тұлғаның есептілік көрсеткіштеріне тұтастай әсер ететін ақпараттардың толықтығы мен дұрыстығын анықтауға мүмкіндіктер береді. Осы ұсынылған әдістемені пайдаланудың кешенділігі аудиторлық ұйымдар жұмысының сапасын арттыруға, аудиттелетін тұлғаның есептілігіне экологиялық мәселелердің әсерін сенімді бағалауға мүмкіндік береді. Бұл аудиторлық қорытындыда аудитордың сенімді пікірін білдіруге ықпал етеді.

Қорытынды төртінші кезеңде аудиттелетін тұлғаның есептілік көрсеткіштерін тексеру нәтижесі бойынша қаржылық есептілік туралы пікір қалыптастырылады.

Сонымен, жоғарыда айтылған мәселелерді негізге ала отырып, қаржылық есептілікте көрсетілген ақпараттарға экологиялық аудит жүргізу әдістемесі бұл аудиттелетін ұйымның экологиялық активтері мен міндеттемелері туралы есептік деректердің дұрыстығын анықтау және аудитордың кәсіби пікірін білдіру үшін жеткілікті дәлелдемелерді қамтамасыз ететін бақылау әрекеттерінің дәйекті жиынтығы болып табылады деп айта аламыз.

■ Қорытынды

Бүгінгі күні ұйымдар үшін тұрақты даму саясатын әзірлеудің әмбебап әдістемесі жоқ және әр ұйым көбінесе бұл құжаттың тұжырымдамасын дербес түрде анықтайды.

Біздің ойымызша, ұйымдардың тұрақты даму саясаты тек экономикалық параметрлерді ғана басымдыққа қоймай, өзінің шаруашылық қызметінің экономикалық, экологиялық және әлеуметтік сипаттамаларын бірыңғай жүйеге біріктіруі керек. Аталған құжатта келесідей мәселелер нақты көрініс табуы керек деп ойлаймыз:

- ұйымның қоршаған табиғи ортаға қатынасын және экологиялық қызметпен байланысты шығыстардың, тәуекелдер мен міндеттемелердің оның қаржылық жағдайына әсері;
- инвестициялық шешімдер қабылдау үшін қажет экологиялық іс-шаралар және табиғатты қорғау қызметіне байланысты шығындар туралы ақпараттар;
- ұйымның инвестициялық шешімдерін дұрыс бағалау мақсатында табиғатты қорғау шығындарын анықтау және бөлу үшін басқару қызметінің мәні болып табылатын ұйымның экологиялық қызметінің мәселелері;
- экологиялық шығындар мен экологиялық қызметтің қоршаған ортаға әсері туралы нақты ақпараттар.

Осы ақпараттарды негізге ала отырып қаржылық есептілік туралы пікірді жасау кезінде аудитор қаржылық есептіліктің белгіленген негіздеріне сәйкес экологиялық мәселелердің әсері тиісті түрде көрсетілгенін немесе ашылғанын талдайды. Аудитор экологиялық мәселелерге қатысты маңызды белгісіздіктер немесе ақпараттарды ашудың жеткіліксіздігі туралы қорытынды жасай алады.

Сонымен, аудиторлық қорытындыда ұйым қызметінің экологиялық аспектілерінің негізгі мәселелерін ашу пайдаланушылар үшін қаржылық есептілік пен аудиторлық есептің ақпараттық құндылығын арттыратыны белгілі. Осы мақсатта аудиторлық есептің мазмұнын «Қаржылық есептілікте экологиялық сипаттағы елеулі ақпаратты ашу» туралы бөліммен толықтыруды ұсынамыз. Бұл бөлімде ұйым қызметінде экологиялық аспектілердің болуы және табиғатты қорғау іс-шараларын нысаналы қаржыландыру туралы міндетті ақпараттармен қатар, экологиялық шығындар мен экологиялық төлемдер және ұйымның экологиялық имиджін сипаттайтын қосымша ақпараттар (қоршаған ортаға теріс әсер ету дәрежесі, экологиялық саясаттың сипаттамасы) көрсетілуі керек.

Демек, қаржылық есептілікті тексеру кезінде экологиялық аспектілерді есепке алу аудиторлар жұмысының міндетті элементі бола отырып, бұл олардың қызмет сапасының деңгейін арттырады деген шынайы қорытынды жасауға негіз болып табылады.

Осы зерттеудің нәтижелері бойынша ұйымның қаржылық есептілігіндегі экологиялық мәселелерді тексеру үшін ұсынылған әдістеме келесідей мүмкіндіктер береді деген қорытынды жасауға болады:

- 1) аудиторлық ұйымның жұмыс сапасын арттыруға оң әсер етеді;
- 2) аудиттелетін тұлғаның есептілігіне экологиялық мәселелердің әсерін шынайы бағалайды;
- 3) аудиторлық қорытындыда дұрыс пікір білдіруге ықпал ететін болады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

1. БҰҰ ресми сайты [Электрондық ресурсы]. – URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
2. PCAF (2022). The Global GHG Accounting and Reporting Standard Part A: Financed Emissions. Second Edition. [Electronic resource]. – URL: <https://carbonaccountingfinancials.com/files/downloads/PCAF-Global-GHG-Standard.pdf>
3. Уголовные экологические правонарушения [Электронный ресурс]. – URL: <https://ranking.kz/reviews/other/ugolovnye-ekologicheskie-pravonarusheniya.html>
4. Островская О.Л. Совершенствование методологии аудита в условиях реализации стратегии устойчивого развития // Аудиторские ведомости. – 2016. - №1. - С. 9-26.
5. Никифорова Е.В., Вокина Е.Б. Аудит как инструмент концепции устойчивого развития // Учет. Анализ. Аудит. – 2015. - №2. - С. 37-44.
6. Юрина В. С. Устойчивое развитие и экологический аудит социо-эколого-экономических систем территориально-промышленных комплексов. - Тольятти: Кассандра, 2017. - 159 с.
7. Островская О. Л. Роль аудита в развитии «зеленой» экономики // Аудиторские ведомости. - 2015. - № 5. - С. 30-40.

8. Чхутиашвили, Л. В. Экологический учет и аудит российских организаций в условиях экологизации экономики России // Учетно-аналитическое обеспечение – информационная основа экономической безопасности хозяйствующих субъектов: Межвузов. сб. науч. тр. и результатов совмест. науч.-практ. проектов. В 2 ч. Ч. 1. – Москва: Аудитор, 2017. – С. 418-423.
9. Шедько Ю.Н. Комплексный подход к стратегии устойчивого развития предприятия // Научные записки ОрелГИЭТ. – 2016. – № 6 (18). – С.56-58.
10. Сергеева Т.В. Экологический аудит: учеб. пособие для студентов вузов. М.:Юнити-Дана, 2005. – 207 с.
11. Еспергенова, Л. Р. Основные направления развития экологического учета и аудита на современном этапе / Л. Р. Еспергенова, А. С. Досманбетова // Вестник университета Туран. – 2017. - № 1 (73). – С. 171-176.
12. Zhumabekova G., Kostyrko R. An environmental audit of financial-economic activity of the enterprise // Вестник КазНУ (Серия экономическая). – 2018. - № 4 (126). - С. 149-156.
13. Шарипов, А. К. Проблемы развития экологического аудита в Республике Казахстан // Молодой ученый. - 2012. - № 5 (40). - С. 257-260. [Электронный ресурс]. – URL: <https://moluch.ru/archive/40/4697/>
14. Жупышева А.О., Макыш С.Б. Особенности формирования системы государственного экологического аудита в Республике Казахстан // Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ хабаршысының экономика сериясы. - 2019. - № 2. Б. 78-89.
15. Масленникова, И. С. Экологический менеджмент и аудит: учеб. и практикум для акад. бакалавриата / И. С. Масленникова, Л. М. Кузнецов. - Москва: Юрайт, 2016. - 327 с.
16. Двинин Д. Ю. Экологический менеджмент и аудит: учебное пособие. – Челябинск: Изд-во Челябин. гос. ун-та. - 2018. – 139 с.
17. Аудиторлық қызмет туралы Қазақстан Республикасы 1998 жылғы 20 қарашадағы N 304-І Заңы / Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық құқықтық жүйесі. [Электрондық ресурс]. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z980000304_
18. Pucheta-Martínez, M.C., Gallego-Álvarez, I. Corporate Environmental Disclosure Practices in Different National Contexts: The Influence of Cultural Dimensions (2020) Organization and Environment, 33 (4), pp. 597-623. [Electronic resource]. – URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85068591169&doi=10.1177%2f1086026619860263&origin=inward&txGid=f8634032743a81d61e92cab0c7b141a9>
19. Kolk, A. Social and Environmental Accounting / A. Kolk, P. Perego // Wiley Encyclopedia of Management – P. 1–6. [Electronic resource]. – URL: <https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom010061>.
20. Қазақстан Республикасының ұлттық қауіпсіздігі туралы Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 6 қаңтардағы № 527-IV Заңы / Қазақстан Республикасы нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық құқықтық жүйесі. [Электрондық ресурс]. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000527>
21. Қазақстан Республикасындағы қоршаған ортаны қорғауға арналған шығындар туралы]. – URL: <https://stat.gov.kz/upload/iblock/311/nln114i3wmxvoo89s68ts0aw3x77lq0/%D0%B7%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8B%20%D0%9E%D0%9E%D0%A1%20-%20%D1%80%D1%83%D1%81.pdf>

REFERENCES:

1. UN Official Website. [Electronic resource]. – URL: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
2. PCAF (2022). The Global GHG Accounting and Reporting Standard Part A: Financed Emissions. Second Edition. [Electronic resource]. – URL: <https://carbonaccountingfinancials.com/files/downloads/PCAF-Global-GHG-Standard.pdf>
3. Criminal environmental offenses. [Electronic resource]. – URL: <https://ranking.kz/reviews/other/ugolovnye-ekologicheskie-pravonarusheniya.html>
4. Ostrovskaia O.L. Sovershenstvovanie metodologii audita v usloviakh realizatsii strategii ustoichivogo razvitiia // Auditorskie vedomosti. – 2016. - №1. - S. 9-26.
5. Nikiforova E.V., Vokina E.B. Audit kak instrument konsepsii ustoichivogo razvitiia // Uchet. Analiz. Audit. – 2015. - №2. - S. 37-44.
6. İurina V. S. Ustoichivoe razvitiie i ekologicheskii audit sosio-ekologo-ekonomicheskikh sistem teritoriälno-promyslennykh kompleksov. - Tölätti: Kasandra, 2017. - 159 s.
7. Ostrovskaia O. L. Röl audita v razvitii «zelenoi» ekonomiki // Auditorskie vedomosti. - 2015. - № 5. - S. 30-40.
8. Chhutiashvili, L. V. Ekologicheskii uchet i audit rosiiskih organizatsii v usloviakh ekologizatsii ekonomiki Rosii / Uchetno-analiticheskoe obespechenie – informatsionnaia osnova ekonomicheskoi bezopasnosti hozäistvuiushih subektov: Mejvuzov. sb. nauch. tr. i rezülatov sovmest. nauch.-prakt. proektov. V 2 ch. Ch. 1. – Moskva: Auditor, 2017. – S. 418-423.
9. Şedko İu.N. Kompleksnyi podhod k strategii ustoichivogo razvitiia predpriatia // Nauchnye zapiski OreIGİET. – 2016. – № 6 (18). – S.56-58.
10. Sergeeva T.V. Ekologicheskii audit: ucheb. posobie dlä studentov vuzov. M.:İuniti-Dana, 2005. – 207 s.
11. Espergenova, L. R. Osnovnye napravleniia razvitiia ekologicheskogo ucheta i audita na sovremennom etape / L. R. Espergenova, A. S. Dosmanbetova // Vestnik universiteta Turan. – 2017. - № 1 (73). – S. 171-176.
12. Zhumabekova G., Kostyrko R. An environmental audit of financial-economic activity of the enterprise // Vestnik KazNU (Seria ekonomicheskaiia). – 2018. - № 4 (126). - S. 149-156.
13. Şaripov, A. K. Problemy razvitiia ekologicheskogo audita v Respublike Kazahstan // Molodoi uchenyi. - 2012. - № 5 (40). - S. 257-260. [Electronic resource]. – URL: <https://moluch.ru/archive/40/4697/>
14. Jupyşeva A.O., Makış S.B. Osobenosti formirovaniia sistemy gosudarstvennogo ekologicheskogo audita v Respublike Kazahstan // L.N.Gýmılev atyndağy EÜY habarshysynyñ ekonomika seriasy. - 2019. - № 2. B. 78-89.
15. Maslennikova, İ. S. Ekologicheskii menejment i audit: ucheb. i praktikum dlä akad. bakalavriata / İ. S. Maslennikova, L. M. Kuznesov. - Moskva: İurait, 2016. - 327 s.
16. Dvinin D. İu. Ekologicheskii menejment i audit [Elektronnyi resurs]: uchebnoe posobie. – Cheläbinsk: İzd-vo Cheläbin. gos. un-ta. - 2018. – 139 s.
17. Auditorlyq qyzmet turaly Qazaqstan Respublikasy 1998 jylğy 20 qarashağy N 304-I Zañy / Qazaqstan Respublikasy normativtik qūqyqtqyq aktleriniñ aqparattyq qūqyqtqy jūiesi. [Elektronдық resurs]. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z980000304_

18. Pucheta-Martínez, M.C., Gallego-Álvarez, I. Corporate Environmental Disclosure Practices in Different National Contexts: The Influence of Cultural Dimensions (2020) Organization and Environment, 33 (4), pp. 597-623. [Electronic resource]. – URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85068591169&doi=10.1177%2f1086026619860263&origin=inward&txGid=f8634032743a81d61e92cab0c7b141a9>
19. Kolk, A. Social and Environmental Accounting / A. Kolk, P. Perego // Wiley Encyclopedia of Management – P. 1–6. [Electronic resource]. – URL: <https://doi.org/10.1002/9781118785317.weom010061>.
20. Qazaqstan Respublikasynyñ ultiyq qauipsızdıgı turaly Qazaqstan Respublikasynyñ 2012 jylgy 6 qañtarıdagy № 527-IV Zañy / Qazaqstan Respublikasy normativtik qūyqytyq aktileriniñ aqparattyq qūyqytyq jüiesi. [Elektrondyq resurs]. – URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000527>
21. Qazaqstan Respublikasyndağy qorşağan ortany qorǵauğa arnalğan şyğyндar turaly [Elektrondyq resurs]. – URL: <https://stat.gov.kz/upload/iblock/311/nln114i3wmxvoo89s68ts0aw3x77lq0/%D0%B7%D0%B0%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8B%20%D0%9E%D0%9E%D0%A1%20-%20%D1%80%D1%83%D1%81.pdf>

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕНИЯ АУДИТА ЭКОЛОГИЧЕСКИХ АСПЕКТОВ ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОРГАНИЗАЦИЙ

Кыздарбекова А.С.*

докторант 2-курса ОП «Аудит и контроль»
Казахский национальный
университет им. Аль-Фараби,
г. Алматы, Республика Казахстан
E-mail: aset_a@mail.ru

Оралбаева Ж.З.

кандидат экономических наук,
ассоциированный профессор
Казахский национальный
университет им. Аль-Фараби,
г. Алматы, Республика Казахстан
E-mail: oralbaeva_zhanar@mail.ru
ORCID: 0000-0003-0817-5756

Нурлихина Г.Б.

доктор экономических наук, профессор
Алматинский гуманитарно-экономический
университет
г. Алматы, Республика Казахстан
E-mail: gnurlihina@mail.ru
ORCID: 0000-0003-2134-3523

Аннотация: *Вопрос обеспечения целей устойчивого развития на сегодняшний день очень актуален. Важным направлением деятельности организации становится поддержание баланса между тремя основными аспектами этой концепции, т.е. экологическим, социальным и экономическим аспектами.*

Одним из основных направлений концепции устойчивого развития является обеспечение информационной открытости в отношении негативного воздействия промышленных организаций на окружающую среду, а также мероприятий по снижению такого воздействия. В свою очередь, специфика информационных потребностей всех заинтересованных в устойчивом развитии сторон определяет актуальность вопросов развития экологического аудита в стране

Цель статьи - дать рекомендации по совершенствованию методики проведения аудита экологических проблем в финансовой отчетности в рамках реализации устойчивого развития организаций.

В статье используются общенаучные и специальные методы исследования.

В результате проведенного исследования разработаны методические положения по формированию основ организации экологического аудита учетной информации организаций.

Экологические проблемы будут иметь решающее значение для многих организаций и могут существенно повлиять на финансовую отчетность. Эти вопросы представляют большой интерес среди пользователей финансовой отчетности. Если экологические проблемы важны для субъекта, в результате таких проблем может возникнуть риск существенного искажения (в том числе недостаточного раскрытия) фактов в финансовой отчетности. В этих случаях аудитор должен уделять особое внимание экологическим вопросам при проведении аудита финансовой отчетности.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, экологический аудит, экологические аспекты финансовой отчетности, экологический учет, экологический актив, экологическое обязательство.*

METHODOLOGY FOR AUDITING ENVIRONMENTAL ASPECTS OF FINANCIAL STATEMENTS IN ENSURING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ORGANIZATIONS

Kyzdarbekova A.S.*

2st year doctoral student of
EP «Audit and Control»
Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Republic of Kazakhstan
E-mail: aseta_ks@mail.ru

Oralbayeva Zh.Z.

candidate of economic sciences,
associate professor
Al-Farabi Kazakh National University
Almaty, Republic of Kazakhstan
E-mail: oralbaeva_zhanar@mail.ru
ORCID: 0000-0003-0817-5756

Nurlikhina G.B.

doctor of economic sciences, professor
Almaty humanitarian-economic university
Almaty, Republic of Kazakhstan
E-mail: gnurlihina@mail.ru
ORCID: 0000-0003-2134-3523

Abstract: *The issue of ensuring the Sustainable Development Goals is very relevant today. An important area of the organization's activity is maintaining a balance between the three main aspects of this concept, i.e. environmental, social and economic aspects.*

One of the main directions of the concept of sustainable development is to ensure information openness regarding the negative impact of industrial organizations on the environment, as well as measures to reduce such impact. In turn, the specifics of the information needs of all parties interested in sustainable development determine the relevance of the issues of the development of environmental audit in the country

The purpose of the article is to give recommendations on improving the methodology for auditing environmental problems in financial statements as part of the implementation of sustainable development of organizations.

The article uses general scientific and special research methods.

As a result of the conducted research, methodological provisions on the formation of the foundations of the organization of environmental audit of accounting information of organizations have been developed.

Environmental issues will be critical for many organizations and can significantly affect financial statements. These issues are of great interest among users of financial statements. If environmental problems are important to the entity, as a result of such problems, there may be a risk of material misstatement (including insufficient disclosure) of the facts in the financial statements. In these cases, the auditor should pay special attention to environmental issues when conducting an audit of financial statements.

Keywords: *sustainable development, environmental audit, environmental aspects of financial reporting, environmental accounting, environmental asset, environmental obligation.*